

Rozmieszczenie organizacji polskich i polonijnych za granicą

30.12.2024 r.

85,2%

podmiotów ujętych w *Bazie organizacji oraz instytucji polskich i polonijnych za granicą* prowadzi działalność

Baza organizacji oraz instytucji polskich i polonijnych za granicą uwzględnia 11127 podmiotów, spośród których 9480 prowadzi działalność.

Bogata historia organizacyjnej aktywności Polaków i osób polskiego pochodzenia na stałe przebywających poza granicami Polski sięga pierwszych lat ich obecności w krajach osiedlenia – czasów, które Bohdan Cywiński opisał frazą: „Na początku była Polska. A właściwie było odwrotnie: na początku Polski nie było”¹ Działalność powstałych wówczas stowarzyszeń, wspólnot i instytucji w wielu przypadkach zachowała ciągłość i jest kontynuowana współcześnie – warto wymienić Polskie Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu (powstałe w 1832 r.), Polską Misję Katolicką we Francji (1836), Bibliotekę Polską w Paryżu (1838), Muzeum Zamku Montrésor (1848), Parafię pw. św. Stanisława Kostki w Chicago (1867), Muzeum Polskie w Rapperswilu (1870) czy Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce (1873). W tym samym obszarze zainteresowania znajdują się organizacje, których powstanie nie było inicjatywą środowisk emigracyjnych, które jednak w okresie późniejszym – także obecnie – stały się ważnymi ośrodkami ogniskującymi funkcjonowanie polskich społeczności za granicą, np. Parafia pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Mościskach w Obwodzie lwowskim (powstała w 1404 r.), czy Kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Rzymie (konsekrowany w 1591 r.).

Aktywność polskich zbiorowości poza granicami kraju, niezależnie od miejsca osiedlenia oraz odmiennych i podlegających ciągłej zmianie uwarunkowań społeczno-demograficznych, kulturowych, politycznych, ekonomicznych czy prawno-instytucjonalnych charakteryzujących kraj i społeczeństwo pochodzenia, kraje i społeczeństwa pobytu, wreszcie sam proces migracyjny (o ile wystąpił)², przejawia się między innymi w tworzeniu oraz utrzymywaniu zorganizowanych struktur i form działalności. Przede wszystkim są to organizacje społeczne (stowarzyszenia, zrzeszenia, federacje, fundacje etc.), organizacje religijne (głównie jednostki i struktury organizacyjne Kościoła Rzymskokatolickiego, jak również innych Kościołów i związków wyznaniowych), a także instytucje kultury, wśród których szczególną rolę spełniają instytucje oświatowe (w tym Szkoły Polskie działające przy polskich placówkach dyplomatycznych, szkoły społeczne prowadzone m.in. przez polskie stowarzyszenia i parafie, szkoły nadzorowane przez lokalne władze oświatowe, nauczające języka polskiego jako obcego) oraz polskojęzyczne media (tytuły prasowe i inne wydawnictwa periodyczne, radio, media elektroniczne).

O ile oszacowanie liczebności oraz rozmieszczenia Polonii i Polaków przebywających poza granicami kraju pozostaje od dłuższego czasu przedmiotem zainteresowania ze strony

Obecność organizacji oraz instytucji polskich za granicą obejmuje okres kilkuset lat. Niektóre z nich nadal prowadzą działalność.

¹ Cywiński B. (1971), *Rodowody niepokornych*, Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”, s. 19.

² Niniejsze opracowanie nie różnicuje społeczności polskich i polonijnych osiadłych w poszczególnych krajach ze względu na genezę ich obecności za granicą.

ośrodków i środowisk naukowych, instytucji państwowych czy organizacji społecznych³, o tyle charakterystyka ilościowa dotycząca ogółu organizacji polskich i polonijnych działających wśród i na rzecz polskiej diaspory właściwie nie jest podejmowana⁴. W szczególności przy zastosowaniu podejścia inkluzywnego, a więc włączającego w obszar zainteresowania podmioty będące jednostkami terenowymi, lokalnymi organizacjami macierzystej (oddział, filia, biuro zamiejscowe, przedstawicielstwo), w tym takich, które posiadają swoje struktury nadrzędne w Polsce⁵.

Koncepcja budowy *Bazy organizacji oraz instytucji polskich i polonijnych za granicą* została opracowana w Departamencie Badań Demograficznych GUS z uwagi na brak porównywalnych rozwiązań w tym obszarze. Istniejące zasoby danych o podobnym zakresie tematycznym i rzeczowym, w wielu przypadkach posiadające istotne walory informacyjne, były tworzone najczęściej w odpowiedzi na ściśle ukierunkowane zapotrzebowanie o charakterze administracyjnym, sprawozdawczym, naukowo-poznawczym lub organizacyjnym, dlatego mają charakter partykularny i cząstkowy⁶. Funkcjonujące bazy danych ograniczają się zwykle do względnie jednolitej grupy podmiotów, wyodrębnionej w oparciu o przyjęte kryteria wyboru, takie jak:

1. rodzaj, charakter, typ prowadzonej działalności (np. placówki oświatowe, kościoły, w których sprawowana jest liturgia w języku polskim, Domy Polskie)⁷,
2. rozmieszczenie przestrzenne (np. organizacje funkcjonujące na terytorium jednego lub grupy krajów, określonej jednostki administracyjnej, aglomeracji etc.)⁸,
3. pozycja, znaczenie, dorobek, zasięg działania (mniej lub bardziej arbitralny wybór największych, najważniejszych organizacji)⁹,
4. afiliacje organizacyjne, sieć sformalizowanych relacji międzyorganizacyjnych (np. podmioty zrzeszone w ramach jednej federacji, podmioty współpracujące z określoną organizacją lub instytucją w Polsce)¹⁰.

³ Wśród publikacji poświęconych przedmiotowym zagadnieniom znajdują się m. in.: Stpicyński T. (1992), *Polacy w świecie*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny. Ministerstwo Spraw Zagranicznych (2013), *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2012*. Głowiński T. (2021), *Polonia i Polacy poza granicami kraju*, http://wspolnotapolska.org.pl/30lat/polonia_i_-_polacy.php (dostęp 5.09.2024). Wysiński R., Leszczyński K. (2023), *Atlas Polaków na świecie*, Warszawa: Instytut Pokolenia.

⁴ Unikalną pod tym względem publikacją jest „Atlas polskiej obecności za granicą”, wydany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych w 2014 r., w którym obok rozlokowania placówek zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, przedstawiono sumaryczną liczbę organizacji polskiej diaspory (bez określenia kryteriów ich selekcji lub zakresu podmiotowego dokonanych agregacji) według przyjętych grupowań oraz w podziale na wybrane kraje (uwzględniono 31 państw).

⁵ Przykładami rozgałęzionych struktur organizacyjnych, w ramach których działają – z większą lub mniejszą autonomią – jednostki lokalne są m. in. placówki regionalne Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Ameryce, grupy (lodges) Związku Narodowego Polskiego, chorągwie, hufce i drużyny Związku Harcerstwa Polskiego poza Granicami Kraju, a w przypadku struktur zarządzanych z Polski – Szkoły Polskie prowadzone przez Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą oraz zagraniczne ośrodki Polskiej Organizacji Turystycznej.

⁶ Wyjątkiem jest utworzona przez Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” Baza Polonii, która zawiera bardzo szerokie spektrum organizacji, instytucji i firm, jednak zamieszczone dane w wielu przypadkach nie były aktualizowane od momentu ich wprowadzenia lub są opatrzone komentarzem: „data utworzenia nieustalona” <http://bazapolonii.wspolnotapolska.org.pl/organizacje/> (dostęp 24.10.2024 r.)

⁷ <https://www.orep.pl/db/web/database/baza-danych-szkol>; <http://wspolnotapolska.org.pl/domy/index.php> (dostęp 24.10.2024 r.)

⁸ <https://www.gov.pl/web/francja/polonia-we-francji>; <https://herkunftssprache.de/> (dostęp 24.10.2024 r.)

⁹ <https://instytutandersa.org.pl/wp-content/uploads/2022/01/instytucje-polonijne-v2.pdf> (dostęp 24.10.2024 r.)

¹⁰ <https://pol.org.pl/wp-content/uploads/2023/07/Regranting-wyniki.pdf> (dostęp 24.10.2024 r.)

Ponadto, wykorzystanie istniejących zasobów jest utrudnione z uwagi na bardzo zróżnicowane formy udostępniania informacji, w postaci dokumentów HTML, publikacji tekstowych, zestawień tabelarycznych, nieedytowalnych i bardzo rzadko interaktywnych formatów prezentacyjnych. Zazwyczaj pozbawione są one przydatnych funkcjonalności (niewystarczający stopień ustrukturyzowania oraz standaryzacji informacji, brak możliwości edycji, tworzenia własnych zmiennych, rekodowania, brak możliwości filtrowania, sortowania według podstawowych cech, automatycznego zliczania itp.). Część opracowywanych zasobów nie jest regularnie aktualizowana lub brakuje informacji na temat dokonanych aktualizacji (data, zakres). Wymienione czynniki w praktyce komplikują lub wykluczają bezpośrednie, całościowe i efektywne wykorzystanie udostępnianych w ten sposób danych.

Zainicjowana w 2014 r. *Baza organizacji oraz instytucji polskich i polonijnych za granicą* jest cyklicznie rozbudowywana i aktualizowana. Tym samym, na tle innych zasobów, może być traktowana zarówno jako samodzielny projekt, syntetyzujący (w warunkach bardzo dużego rozproszenia oraz jakościowego zróżnicowania źródeł danych) organizacyjny aspekt obecności i aktywności polskiej diaspory, jak też jako pewnego rodzaju „półprodukt” – zintegrowane, usystematyzowane, funkcjonalne, łatwo dostępne i względnie wyczerpujące narzędzie o charakterze informacyjno-porządkującym, użyteczne z perspektywy projektowanych prac badawczych, jak również w obszarze pozabadańczym. W obecnym kształcie zbiór ten służy przede wszystkim do łatwej lokalizacji podmiotu, bądź wybranej grupy podmiotów w oparciu o zaimplementowane cechy terytorialne, chronologiczne i rzeczowe oraz umożliwia dokonanie na tej podstawie własnych zestawień ilościowych. Dostępność pełnej edycji tego zasobu umożliwia użytkownikom utworzenie autorskiego, przekształconego zgodnie z indywidualnymi potrzebami repozytorium.

Ostatnia aktualizacja *Bazy organizacji oraz instytucji polskich i polonijnych za granicą*, opublikowana 2.07.2024 r. – będąca podstawą prezentowanych poniżej agregacji i komentarzy – zawiera dane dotyczące 11127 podmiotów przypisanych do 122 krajów. Spośród nich 9480 zostało sklasyfikowanych jako aktywne.

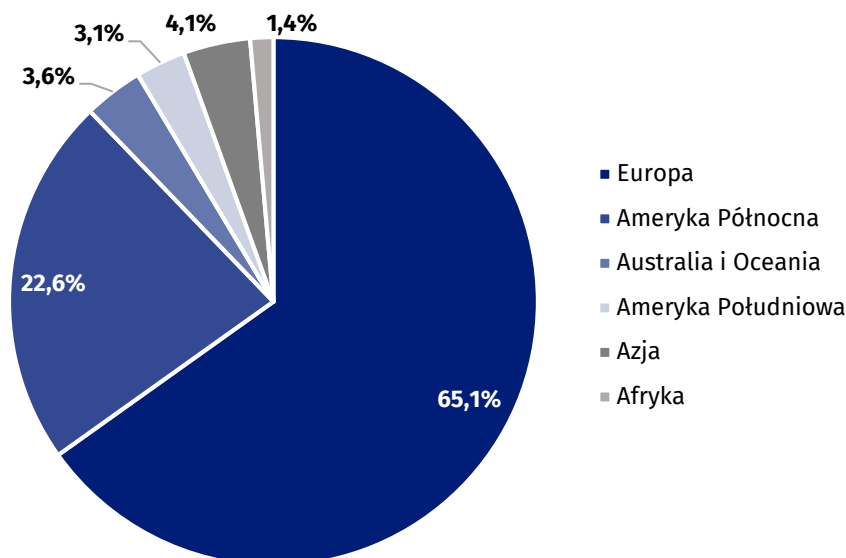
Przedstawione dane zostały sporządzone z wykorzystaniem informacji o lokalizacji siedziby poszczególnych organizacji, a więc sprowadzają się do przypisania każdej z nich do określonego terytorium, bez odwoływania się do innych aspektów funkcjonalnych. Tym samym informacje te nie mogą stanowić podstawy do wnioskowania o zasięgu prowadzonej przez nie działalności, ani do formułowania generalizacji na temat skali aktywności środowisk polskich. Rozmieszczenie oraz gęstość sieci organizacji polskich i polonijnych za granicą, chociaż pozostają w bezpośrednim związku z liczebnością Polaków i osób polskiego pochodzenia zamieszkających na terytorium poszczególnych państw, nie stanowią jej prostego odzwierciedlenia. Uwaga ta jest o tyle uzasadniona, że niniejsze opracowanie dotyczy jedynie pewnego wycinka procesów kształtowania i funkcjonowania polskiej diaspory, który nie może być traktowany jako reprezentacyjny dla całej sfery praktyk tych środowisk. Wymaga to podkreślenia także ze względu na sygnalizowany przez badaczy stosunkowo niski wskaźnik partycypacji w życiu organizacyjnym własnej zbiorowości¹¹.

¹¹ Dane ilościowe na temat uczestnictwa w życiu organizacyjnym Polaków i osób polskiego pochodzenia mieszkających za granicą pozyskane w ramach badania przeprowadzonego w 2013 r. w 11 krajach Europy Zachodniej i Stanach Zjednoczonych (wyniki nie są reprezentatywne) wykazały stosunkowo niski poziom zaangażowania w działalność organizacji polonijnych. Aktywność taką (obejmującą nie tylko członkostwo, ale szersze spektrum możliwości zaangażowania) deklarowało ogółem 11,9% respondentów. Odsetek ten był wyraźnie zróżnicowany ze względu na kraj pobytu – najwyższy wśród Polaków przebywających w Stanach Zjednoczonych (26,4), Francji (18,8) i Szwecji (18,5), najniższy charakteryzował polskich imigrantów w Hiszpanii (6,9), Niemczech (6,4), Norwegii (6,3), Włoszech (4,4) i Belgii (3,8%). Patrz: Nowosielski M. (2014), Zaangażowanie Polaków mieszkających za granicą w działalność organizacji polonijnych. W: *Kultura i Edukacja*, 2014, nr 1 (101), s. 153–155. Więcej na ten temat: Fiń A., Legut A., Nowak W., Nowosielski M., Schöll-Mazurek K. (2013), *Polityka polonijna w ocenie jej wykonawców i adresatów*, „IZ Policy Papers” 2013, nr 11, Poznań: Instytut Zachodni, https://www.iz.poznan.pl/uploads/pracownicy/nawosiel-ski/791_IZ%20PP.11.2013.Polityka%20polonijna.pdf (dostęp 5.09.2024 r.)

Baza organizacji oraz instytucji polskich i polonijnych za granicą, dzięki możliwości pełnej edycji umożliwia użytkownikom utworzenie autorskiego, przekształconego zgodnie z indywidualnymi potrzebami, zbioru.

Baza organizacji oraz instytucji polskich i polonijnych za granicą zawiera informacje o podmiotach ze 122 krajów.

Wykres 1. Organizacje polskie i polonijne za granicą sklasyfikowane jako aktywne według kontynentów.

Blisko dwie trzecie wszystkich aktywnych organizacji skupiających Polaków i osoby polskiego pochodzenia na stałe przebywające za granicą prowadzi działalność na kontynencie europejskim, przede wszystkim w krajach ościennych oraz tych, które stanowiły główne kierunki nasilonych migracji Polaków, począwszy od wieku XIX, aż po okres poakcesyjny. Drugim obszarem największej koncentracji takich podmiotów jest Ameryka Północna, w szczególności Stany Zjednoczone i Kanada. Struktury organizacyjne polskiej diaspory funkcjonujące w pozostałych częściach świata są znacznie mniej rozbudowane.

Europa

W krajach Europy Środkowo-Wschodniej największe skupiska organizacji polskich i polonijnych znajdują się w Ukrainie. Ponad 80% działających tam podmiotów jest zlokalizowanych w zachodniej i środkowej części kraju, w szczególności (w porządku malejącym) w obwodach: lwowskim, żytomierskim, chmielnickim, kijowskim (z miastem Kijów), winnickim i wołyńskim, a w dalszej kolejności: tarnopolskim, rówieńskim oraz iwanofrankińskim¹². Warto tu wspomnieć o rozbudowanej sieci organizacyjnej stworzonej w ramach dwóch – działających od przeszło 30 lat – federacji: Związku Polaków Ukrainy (w którego skład wchodzi obecnie 140 podmiotów lokalnych, ponadto filie i oddziały terenowe z 22 obwodów) oraz Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie (zrzesza 134 podmioty lokalne). Obie organizacje mają swoje siedziby w Kijowie.

Blisko jedna piąta wszystkich organizacji polskich i polonijnych za granicą działających na kontynencie europejskim jest zlokalizowana w Ukrainie.

¹² W warunkach rozpoczętej w 2014 r. agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę oraz trwających od 24.02.2022 r. pełnoskalowych działań wojennych, pozyskanie informacji na temat działalności niektórych organizacji polskich i polonijnych zlokalizowanych na terenie wschodnich obwodów kraju (w tym szczególnie na obszarach okupowanych) jest utrudnione lub niemożliwe. Status prowadzenia działalności takich podmiotów został oznaczony w bazie symbolem 3 – brak informacji, stąd organizacje te nie zostały ujęte w prezentowanym zestawieniu. Patrz: Senat Rzeczypospolitej Polskiej (2023), Informacja przedstawicieli organizacji polskich z Ukrainy na temat sytuacji i potrzeb polskich środowisk funkcjonujących w warunkach wojennych. W: Zapis stenograficzny z posiedzenia Komisji Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą (52.) z dnia 07.03.2023 r., https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatkomisjepsiedzenia/10089/stenogram/052sep_2_egz.pdf (dostęp 24.08.2023 r.).

Tablica 1. Organizacje polskie i polonijne za granicą sklasyfikowane jako aktywne według rodzaju podmiotu¹³ oraz krajów

Kraj	Ogółem	Rodzaj podmiotu					pozostałe
		organizacje społeczne	organizacje religijne	instytucje społeczno-kulturalne			
				razem	w tym oświatowe	w tym media	
Ogółem	9480	4291	1666	3343	1495	507	180
Stany Zjednoczone	1606	862	301	421	186	103	22
Ukraina	1137	404	235	497	265	35	1
Wielka Brytania	945	438	112	391	235	65	4
Niemcy	569	206	134	222	110	30	7
Litwa	556	216	93	245	139	20	2
Kanada	527	333	64	122	45	45	8
Francja	410	249	67	91	30	14	3
Czechy	313	207	26	76	32	9	4
Australia	308	160	40	101	25	27	7
Białoruś	284	80	54	149	34	7	1
Rosja	263	108	46	106	25	7	3
Belgia	170	58	22	61	17	10	29
Niderlandy	167	61	10	90	28	10	6
Włochy	166	70	34	60	34	10	2
Brazylia	163	86	30	43	14	9	4
Irlandia	162	58	10	93	63	19	1
Szwecja	128	84	21	20	5	5	3
Węgry	119	82	5	29	6	9	3
Austria	113	67	13	30	7	13	3
Norwegia	105	36	36	30	17	7	3
Hiszpania	97	48	12	34	26	4	3
Kazachstan	96	26	24	45	24	2	1
Argentyna	84	43	12	28	9	3	1
Szwajcaria	73	31	23	19	9	2	-
Łotwa	72	36	13	22	6	4	1
Mołdawia	69	36	10	23	10	4	-
Rumunia	67	18	8	40	12	2	1
Pozostałe	711	188	211	255	82	32	57

¹³ W podziale uwzględniono poszczególne rodzaje (typy) podmiotów wg następującego porządku:
– kategoria „organizacje społeczne” obejmuje m.in.: federacje, stowarzyszenia, organizacje kombatanckie, harcerskie, fundacje i organizacje charytatywne, organizacje macierzy szkolnej, organizacje branżowe, zespoły artystyczne (w tym folklorystyczne), organizacje sportowe i turystyczne, a także partie polityczne i samorząd;
– kategoria „organizacje religijne” obejmuje jednostki i struktury organizacyjne Kościoła Rzymskokatolickiego (także te, które podlegają zgromadzeniom zakonnym w Polsce), jak również innych Kościołów i związków wyznaniowych, w tym ośrodki prowadzące duszpasterstwo w języku polskim;
– kategoria „instytucje społeczno-kulturalne” obejmuje m.in.: ośrodki/domy/kluby kultury polskiej, uczelnie i instytuty naukowe, instytucje muzealne, biblioteki, archiwa, teatry (w tym zespoły i grupy teatralne), kina, galerie sztuki, domy opieki (w tym hospicja, świetlice), cmentarze i miejsca pochówku, ponadto wyszczególniono „instytucje oświatowe”, tj. szkoły, przedszkola, placówki Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz „media”, tj. tytuły prasowe i inne wydawnictwa periodyczne, radio, media elektroniczne, a także księgarnie i oficyny wydawnicze;
– kategoria „pozostałe” obejmuje instytucje gospodarcze, finansowe oraz przedstawicielstwa zagraniczne.

W innych krajach regionu także działają liczne struktury organizacyjne i instytucjonalne reprezentujące środowiska polskie oraz działające na ich rzecz:

1. na Litwie aktywność ta koncentruje się w okręgu wileńskim – ponad 90% funkcjonujących w tym kraju organizacji polskich i polonijnych posiada tam swoją siedzibę, na czele ze Związkiem Polaków na Litwie oraz Akcją Wyborczą Polaków na Litwie – Związkiem Chrześcijańskich Rodzin,
2. w Czechach – głównie w Kraju morawsko-śląskim (z Czeskiego Cieszyna prowadzi działalność m.in. Kongres Polaków w Republice Czeskiej, Macierz Szkolna w Republice Czeskiej, Harcerstwo Polskie w Republice Czeskiej, Towarzystwo Nauczycieli Polskich w Republice Czeskiej),
3. na Białorusi – ponad dwie trzecie podmiotów jest zlokalizowana w obwodach grodzieńskim oraz mińskim (wliczając Mińsk), pozostałe – głównie w obwodach brzeskim i witebskim¹⁴,
4. w Rosji organizacje polskie są obecne przede wszystkim w europejskiej części kraju (działa tu przeszło 60% z nich): w Petersburgu, obwodzie królewieckim, Moskwie (np. Polska Federalna Autonomia Narodowo-Kulturalna „Kongres Polaków w Rosji” zrzeszająca ponad 50 organizacji lokalnych) oraz – w większym rozproszeniu – na terenie obwodów: orenburskiego, rostowskiego, samarskiego i na Kaukazie (Kraj Stavropolski, Kraj Krasnodarski – w Krasnodarze ma siedzibę Związek Organizacji Polskich „Jedność”),
5. na Węgrzech – głównie w Budapeszcie (ponad 50% podmiotów prowadzi działalność ze stolicy kraju, np.: Polskie Stowarzyszenie Kulturalne im. Józefa Bema, Stowarzyszenie Katolików Polskich na Węgrzech pw. św. Wojciecha) oraz ze znajdujących się na północny kraju komitatów: Borsod- Abaúj-Zemplén, Pest, Komárom-Esztergom i Győr-Moson-Sopron.

Spośród państw zachodniej części kontynentu największa liczba aktywnych organizacji polskich i polonijnych funkcjonuje w Wielkiej Brytanii. Działalność ta koncentruje się przede wszystkim w aglomeracji londyńskiej – swoją siedzibę posiada tu blisko jedna trzecia organizacji, w tym Zjednoczenie Polskie w Wielkiej Brytanii, Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny, Instytut Polski i Muzeum im. Generała Sikorskiego, Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii, Federacja Polskich Zespołów Folklorystycznych w Wielkiej Brytanii. Rozbudowana sieć organizacyjna charakteryzuje ponadto regiony Anglii południowej: South West England, South East England (w tym Bristol, Swindon, Southampton), środkowej: West Midlands oraz East Midlands (m. in. Birmingham, Coventry, Leicester, Nottingham) i północnej: North West England, Yorkshire and the Humber (w tym Manchester, Liverpool, Leeds, Bradford), a także Szkocję (głównie Edynburg, Glasgow i Aberdeen). Łącznie na terenie Anglii znajduje się ponad 80%, a Szkocji – przeszło 12% wszystkich działających w Zjednoczonym Królestwie podmiotów.

Ponad 15% wszystkich organizacji polskich i polonijnych za granicą działających na kontynencie europejskim ma siedzibę w Wielkiej Brytanii.

Rozlokowanie struktur organizacyjnych polskiej diaspory w pozostałych krajach zachodnioeuropejskich uzasadnia wyróżnienie następujących obszarów:

1. w Niemczech względnie liczna grupa organizacji (ponad 12%) działa z Berlina (np. Zrzeszenie Federalne – Polska Rada w Niemczech, Polskie Towarzystwo Szkolne „Oświata”), jednak zdecydowana większość (około 80%) ma siedzibę w krajach związkowych położonych na zachodzie (na terytorium dawnych Niemiec Zachodnich) – są to: Nadrenia Północna-Westfalia (np. Związek Polaków w Niemczech z siedzibą w Bochum), Dolna Saksonia, Hesja, Bawaria, w mniejszym stopniu Badenia-Wirtembergia,
2. we Francji – są to przede wszystkim trzy regiony położone w północno-wschodniej części kraju (łącznie dwie trzecie podmiotów prowadzi działalność z tego obszaru): Île-de-France (w Paryżu działają m.in. Polskie Towarzystwo Historyczno-Literackie,

¹⁴ Informacje na temat organizacji polskich na Białorusi należy traktować bardzo ostrożnie ze względu na nasilone – szczególnie po 2020 r. – prześladowania i represje władz białoruskich wobec polskiej mniejszości. Działania te doprowadziły do likwidacji (delegalizacji) lub sparaliżowania aktywności większości polskich organizacji i instytucji (w tym Związku Polaków na Białorusi, Domów Polskich, Zjednoczenia Społecznego "Polska Macierz Szkolna" oraz struktur polskiego szkolnictwa), a także do dewastacji polskich cmentarzy i miejsc pamięci narodowej. Patrz: Kościński P. (2023), Straty organizacji polskich na Białorusi poniesione na skutek antypolskich działań władz państwowych tego kraju, Warszawa: Kancelaria Senatu (Opinie i ekspertyzy OE-478), <https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/6973/plik/oe-478.pdf> (dostęp 31.05.2024 r.).

Biblioteka Polska, Dom św. Kazimierza, Polska Misja Katolicka we Francji, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów i Ich Rodzin we Francji – Samopomoc Polska, Towarzystwo Opieki nad Polskimi Zabytkami i Grobami Historycznymi we Francji), Hauts-de-France (w Dourges: Porozumienie Organizacji Polonijnych Północnej Francji, Polskie Zjednoczenie Katolickie we Francji) oraz Grand Est (np. Polskie Towarzystwo Kulturalne w Troyes, Towarzystwo Krzewienia Oświaty w Nilvange), a ponadto region Owernia-Rodan-Alpy (np. Stowarzyszenie Kulturalne Francusko-Polskie w Villeurbanne),

3. w Belgii – północna część kraju: Region Stołeczny Brukseli (stąd prowadzi działalność połowa tamtejszych organizacji i instytucji, w tym Zjednoczenie Polskie w Belgii, Rada Polonii Belgijskiej, Biblioteka Polska im. Izabeli Czartoryskiej) oraz Region Flamandzki (około jednej trzeciej podmiotów, w tym Związek Polaków w Belgii),
4. w Holandii – prowincje południowo-zachodnie, tj. Brabancja Północna, Holandia Południowa, Holandia Północna, w mniejszym stopniu Limburgia i Utrecht (na wskazanym terytorium prowadzi działalność blisko 80% organizacji obecnych w Królestwie Niderlandów, m.in. Forum Polskich Szkół w Holandii, Towarzystwo „Jedność” pod opieką św. Wojciecha w Heerlen, Dom Polski w Brunssum),
5. we Włoszech obecność organizacji polskich i polonijnych koncentruje się w środkowym i północnym rejonie kraju, głównie w stolicy (to ponad jedna trzecia ogółu podmiotów, m.in. Związek Polaków we Włoszech, Rada Oświaty Polonijnej we Włoszech, Polska Akademia Nauk Stacja Naukowa w Rzymie), a uwzględniając jednostki podziału terytorialnego najwyższego szczebla (poza Lacjum), jest nieco liczniejsza w regionach: Emilia-Romania i Wenecja Euganejska,
6. w Irlandii struktury organizacyjne tworzone przez tamtejsze środowiska polskie występują w 24 z 26 hrabstw, a ich większa gęstość jest widoczna przede wszystkim w aglomeracji dublińskiej oraz w Cork i Limerick (łącznie w tych trzech hrabstwach działa blisko dwie trzecie podmiotów, wśród których są m.in. Ognisko Polskie i Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny w Dublinie, Towarzystwo Irlandzko-Polskie w Dublinie, Polska Macierz Szkolna w Irlandii, Związek Harcerstwa Polskiego poza granicami Kraju – Okręg Irlandia, Centrum Together – Razem w Cork),
7. w Szwecji ponad trzy czwarte organizacji jest zlokalizowana na południu, w regionach: Stockholm (głównie w stolicy kraju, jak Kongres Polaków w Szwecji, Archiwum Emigracji Polskiej w Szwecji, Polska Misja Katolicka w Sztokholmie, Polski Komitet Pomocy w Szwecji), Skania (w Malmö – m.in. Zrzeszenie Organizacji Polonijnych w Szwecji, Światowe Stowarzyszenie Mediów Polonijnych, POLONIA RUN 1918 – Bieg Niepodległości – World Federation of Independence Run), Västra Götaland (w Göteborgu – m.in. Polski Związek Kulturalny w Göteborgu, Związek Polskich Katolików – Centrum Polonijne w Göteborgu),
8. w Austrii aktywność organizacyjna Polonii jest związana z Wiedniem (ponad 80% podmiotów posiada siedzibę na terenie tej metropolii, zarazem odrębnego kraju związkowego, wśród nich m. in.: Wspólnota Polskich Organizacji w Austrii „Forum Polonii”, Europejska Federacja Polonijnych Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych, Federacja Polaków w Austrii, Światowa Federacja Sportu Polonijnego, Polska Misja Katolicka w Austrii, Związek Polaków w Austrii „Strzecha” oraz Polskie Towarzystwo Gimnastyczne Sokół Polski 1896 w Austrii),
9. w Norwegii obecność organizacji polskich i polonijnych jest widoczna przede wszystkim w Oslo (znajduje się tam ponad jedna czwarta aktywnych podmiotów, w tym Dom Polski w Oslo, Duszpasterstwo Polskie – Diecezja Oslo, Polskie Harcerstwo w Norwegii) oraz – przy mniejszym stopniu koncentracji – w położonych w południowej i środkowej części kraju okręgach: Østfold (z miastami Fredrikstad, Moss), Buskerud (Drammen, Hønefoss), Agder (Kristiansand), Rogaland (Stavanger), Vestland (Bergen), Møre og Romsdal (Ålesund) oraz Trøndelag (Trondheim).

Ameryka Północna i Południowa

Drugi – po Europie – rejon świata, gdzie polska diaspora rozwinęła i utrzymuje silnie rozbudowane struktury organizacyjne znajduje się na półkuli zachodniej. Blisko jedna czwarta wszystkich prowadzących działalność podmiotów jest zlokalizowana w Ameryce Północnej, przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych. Gęsta sieć organizacji i instytucji funkcjonuje w rejonie Środkowego Zachodu (Midwest) oraz Wschodniego Wybrzeża (East

Blisko jedna czwarta wszystkich organizacji polskich i polonijnych za granicą działa w Ameryce Północnej.

Coast/Atlantic Coast) – łącznie to ponad 85% obecnych w kraju zrzeszeń, placówek oświatowych, obiektów sakralnych, ośrodków kultury, mediów i innych form aktywności. Ich największa koncentracja charakteryzuje stan Illinois, w szczególności obszar metropolitalny Chicago, gdzie znajdują się siedziby Kongresu Polonii Amerykańskiej, Amerykańskiej Rady Kultury Polskiej, Muzeum Polskiego w Ameryce, Związku Narodowego Polskiego i Związku Po-dhalan w Północnej Ameryce (by wymienić tylko niektóre z największych i najbardziej zasłużonych organizacji). Silna reprezentacja środowisk polskich funkcjonuje ponadto w sta-nach:

1. Nowy Jork – swoje siedziby posiadają tu m. in.: Centrala Polskich Szkół Dokszt-ałających w Ameryce oraz Komisja Oświatowa Kongresu Polonii Amerykańskiej, Komitet Parady Pułaskiego, Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej w Ameryce,
2. Pennsylvania – Związek Sokołów Polskich w Ameryce, Narodowe Sanktuarium pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Doylestown, Polski Narodowy Kościół Katolicki w Sta-nach Zjednoczonych i Kanadzie,
3. New Jersey – Komitet Pamięci Zbrodni Katyńskiej, Związek Harcerstwa Polskiego poza granicami Kraju – Okręg Stany Zjednoczone, United Poles Federal Credit Union,
4. Michigan – Zakłady Naukowe Seminarium Polskiego i Centralne Archiwum Polonii Amerykańskiej w Orchard Lake, Instytut Piast (Narodowy Instytut Spraw Polskich i Polsko-Amerykańskich), Kościół Starokatolicki Mariawitów Prowincja Ameryki Północnej,

Dodatkowo należy wymienić stany: Connecticut, Massachusetts, Florida, zaś w innych re-jonach kraju: California i Texas (warto nadmienić, że na terenie tego ostatniego stanu powstały jedne z najstarszych polskich parafii w USA, m. in. w miejscowościach Panna Maria, St. Hedwig, Bandera, Yorktown i Cestohowa). Ogółem organizacje Polonii amerykańskiej działają na terenie co najmniej trzydziestu sześciu stanów (wliczając District of Columbia).

Liczne i różnorodne struktury organizacyjne polskiej diaspory są obecne w Kanadzie. Większość (około dwóch trzecich) reprezentujących te środowiska podmiotów jest zloka-lizowana w prowincji Ontario, przede wszystkim na terenie aglomeracji torontońskiej (obejmującej – poza obszarem City of Toronto – m.in. miasta Mississauga, Brampton, Oak-ville, Burlington, Milton, Voughan, Markham, Ajax, Oshawa). Posiadają tu siedziby m. in. Kon-gres Polonii Kanadyjskiej, Związek Polaków w Kanadzie, Kanadyjsko-Polski Instytut Badawczy, Polskie Centrum Kultury im. Jana Pawła II, Diecezja Kanadyjska Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Kanadzie, Związek Harcerstwa Polskiego poza granicami Kraju – Okręg Kanada, Związek Narodowy Pol-ski w Kanadzie i Związek Nauczycielstwa Polskiego w Kanadzie. W Ontario, w miejscowości Wilno, znajduje się Parafia pw. Matki Boskiej Częstochowskiej Królowej Polski – najstarsza polska wspólnota wiernych na terytorium Kanady (powstała w 1875 r.). Mniejsze skupiska or-ganizacji polskich są obecne w prowincjach Alberta (Edmonton i Calgary), Quebec (Montreal), Manitoba (Winnipeg) i British Columbia (Vancouver).

Trwałe struktury organizacyjne stworzyli także Polacy, którzy osiedlili się na kontynencie południowoamerykańskim – głównie wzdłuż południowo-wschodniego wybrzeża Oceanu At-lantyckiego. Koncentrują się one w dwóch największych państwach regionu:

1. w Brazylii ponad trzy czwarte organizacji jest zlokalizowana na południu kraju, w sta-nach Paraná (w Kurytybie ma swoją siedzibę Centralna Reprezentacja Wspólnoty Brazylijsko-Polskiej BRASPOL, Towarzystwo "Unio Juventus", Towarzystwo Polsko-Brazylijskie im. Tadeusza Kościuszki, Towarzystwo Polsko-Brazylijskie im. Marszałka Piłsudskiego, Polska Misja Katolicka) oraz Rio Grande do Sul (Towarzystwo Polonia w Porto Alegre, Towarzystwo Rekreacyjne i Edukacyjne "Rui Barbosa" w Erechim), a także – mniej licznie – w stanie Santa Catarina (Towarzystwo "Polonia" we Florianop-olis) i w metropolii So Paulo (m.in. Brazylijskie Stowarzyszenie Kultury Polskiej im. Józefa Piłsudskiego, Kapelania Polska),
2. w Argentynie obecność organizacji polskich i polonijnych jest widoczna przede wszystkim w prowincji oraz aglomeracji – stanowią odrębne struktury administra-cyjne – Buenos Aires (znajduje się tam łącznie blisko dwie trzecie aktywnych pod-miotów, w tym Związek Polaków w Argentynie, Polska Macierz Szkolna, Polska Misja Katolicka, Biblioteka Polska im. Ignacego Domeyki, Stowarzyszenie "Ognisko Polskie", Związek Harcerstwa Polskiego poza granicami Kraju – Okręg Argentyna) oraz, w mniejszym stopniu – w graniczącej z brazylijskimi stanami Rio Grande do Sul, Santa

W Ameryce Południowej działalność organizacji pol-skich i polonijnych za granicą koncentruje się w Brazylii oraz Argentynie.

Catarina i Paraná – prowincji Misiones (m. in. Stowarzyszenie Argentyno-Polskie Wanda, Muzeum Osadnictwa Polskiego w Kolonii Wanda, Dom Polski w Oberá).

Australia

Zaawansowany stopień zorganizowania charakteryzuje Polonię australijską. Aktywność ta jest widoczna we wszystkich stanach Związku Australijskiego, w szczególności w rejonach metropolitalnych. Około jedna trzecia ogółu polskich organizacji posiada swoją siedzibę na terytorium Nowej Południowej Walii oraz Australijskiego Terytorium Stołecznego (na obszarze Greater Sydney są to m. in.: Komisja Oświatowa Polonii Australijskiej, Federacja Polskich Organizacji w Nowej Południowej Walii, Polska Macierz Szkolna, Związek Harcerstwa Polskiego poza granicami Kraju – Okręg Australia i Klub Polski w Ashfield, z kolei w Canberze m.in.: Rada Organizacji Polskich na Australijskie Terytorium Stołeczne, Polska Misja Katolicka w Australii i Nowej Zelandii, Centralny Ośrodek Duszpasterstwa Polskiego – Polskie Centrum Katolickie im. Jana Pawła II). Podobnie – około jedna trzecia podmiotów – funkcjonuje w stanie Wiktoria (głównie w Melbourne i jego przedmieściach), są to m.in.: Federacja Polskich Organizacji w Wiktorii, Australijski Instytut Spraw Polskich, Muzeum i Archiwum Polonii Australijskiej i Dom Polski „Syrena” w Rowville. Ponadto, działalność rozwiniętych sieci organizacyjnych środowisk polskich na antypodach obejmuje terytorium Australii Południowej (w tym w aglomeracji Adelaide: Federacja Organizacji Polskich w Południowej Australii, Centralny Dom Polski, Polski Teatr „Stary”), Queensland (w aglomeracji Brisbane: Rada Naczelna Polonii Australijskiej, Fundacja Rady Naczelnej Polonii Australijskiej, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Australii, Stowarzyszenie Polaków „Polonia”) oraz Australii Zachodniej (głównie w Perth: Klub Polski im. gen. Władysława Sikorskiego w Bellevue, Klub Sportowy „Cracovia” w Beechboro).

Azja

Niezbyt liczna i bardzo rozproszona geograficznie obecność organizacji oraz instytucji polskich i polonijnych w Azji, chociaż dotyczy ponad trzydziestu krajów, lokuje się przede wszystkim w granicach Federacji Rosyjskiej oraz Kazachstanu (łącznie jest to około połowy wszystkich działających na tym kontynencie podmiotów). Na terytorium Rosji – w jego części azjatyckiej – można wyróżnić kilkanaście lokalnych ośrodków skupiających organizacyjną aktywność środowisk polskich (głównie w formie miejscowych i regionalnych stowarzyszeń, wspólnot parafialnych, szkół i zespołów folklorystycznych):

- w Kraju Krasnojarskim są to: Krasnojarsk i Minusińsk,
- w Kraju Ałtajskim: Bijsk, Barnauł,
- w obwodzie irkuckim: Irkuck, Usole Syberyjskie, Wierszyna,
- w obwodzie tomskim: Tomsk, Bietostok,
- w obwodzie swierdłowskim: Jekaterynburg
- w obwodzie czelabińskim: Czelabińsk,
- w obwodzie omskim: Omsk,
- w obwodzie tiumeńskim: Tiumeń,
- w Republice Chakasji: Abakan,
- w Republice Buriacji: Ułan-Ude.

Z kolei w Kazachstanie obecność polskich organizacji koncentruje się we wschodnich rejonach kraju, przede wszystkim w obwodzie północno-kazachstańskim (Pietropawłowsk, Czałtowo), obwodzie akmolskim (Kokszetau, Pierwomajka), w stolicy kraju – Astanie oraz w miastach: Karaganda, Pawłodar i Ałmaty (gdzie znajduje się siedziba Związku Polaków w Kazachstanie).

Afryka

W przypadku kontynentu afrykańskiego można mówić o względnie rozwiniętych strukturach organizacyjnych jedynie w odniesieniu do aktywności środowisk polskich w Republice Południowej Afryki. Organizacje polskie i polonijne zaznaczyły swoją obecność głównie w

W Azji działalność organizacji polskich i polonijnych za granicą obejmuje ponad 30 krajów, przede wszystkim terytorium Federacji Rosyjskiej oraz Kazachstanu.

provincjach Gauteng i Przylądkowej Zachodniej, a ściślej na obszarach metropolitalnych stolicy kraju – Pretorii (Unia Stowarzyszeń Polonijnych, Parafia pw. św. Jana Rybaka – Ośrodek Duszpasterstwa Polskiego w Południowej Afryce), Johannesburga (Zjednoczenie Polskie w Johannesburgu, Fundacja Dziedzictwa Polskiego w Afryce Południowej, Związek Sybiraków w Południowej Afryce, Komitet Organizacyjny Obchodów Lotów nad Warszawę), Vaan-derbijlpark (Zjednoczenie Polskie Vaal Triangle) oraz Kapsztadu (Stowarzyszenie Polskie w Kapsztadzie).

Uwagi metodologiczne

Zastosowane rozróżnienie terminologiczne: organizacja vs. instytucja zostało wprowadzone ze względów porządkowych i ma charakter arbitralny. Nie odzwierciedla prawnego-formalnego statusu indywidualnego podmiotu uwzględnionego w zbiorze, a jedynie przyporządkowuje go, ze względu na dominującą w jego działalności funkcję, do wtórnie wyodrębnionej grupy. Konsekwencją takiego podejścia jest m.in. zaliczenie różnego rodzaju placówek edukacyjno-wychowawczych do wspólnej kategorii „instytucja oświatowa”, niezależnie od faktu, że niektóre z nich posiadają – zgodnie z prawem miejscowym – np. status stowarzyszenia (exemplum: Polska Szkoła im. Jana Pawła II w Arcueil, zarejestrowana w 2017 r. jako stowarzyszenie). Sam termin „instytucja” jest stosowany konwencjonalnie i obejmuje podmioty – sformalizowane, trwałe jednostki organizacyjne, służące przede wszystkim szeroko rozumianej zbiorowości, nie wyłącznie osobom/organizacjom, które je tworzą, działające samodzielnie, pod auspicjami organizacji nadrzędnej lub w ramach określonej struktury organizacyjnej i wyodrębnione ze względu na pełnione wobec polskich środowisk poza granicami kraju funkcje:

- kulturalno-rozrywkową (np. kino, teatr, dom/klub/ośrodek kultury polskiej),
- edukacyjno-wychowawczą (np. szkoła, przedszkole),
- naukowo-poznawczą (np. uczelnia lub jej wydział/katedra, Stacja Naukowa Polskiej Akademii Nauk),
- memoratywno-tożsamościową (np. muzeum, archiwum, cmentarz),
- opiekuńczą (np. dom opieki dla osób starszych, hospicjum, świetlica),
- informacyjno-opiniotwórczą (media),
- koordynacyjno-przedstawicielską (np. komitet powołany w celu wykonania istotnych dla polskiej diaspory działań lub jej reprezentowania, izba przemysłowo-handlowa).

Aktualna wersja *Bazy organizacji oraz instytucji polskich i polonijnych za granicą*, wraz z podstawowymi informacjami na jej temat, w tym dotyczącymi zastosowanej kategoryzacji podmiotów (dostępnymi także w tłumaczeniu na język angielski, hiszpański, ukraiński i rosyjski) znajduje się w lokalizacji: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/polonia-i-polacy-w-swiecie/baza-organizacji-i-instytucji-polskich-i-polonijnych-za-granica,2,8.html>

W przypadku cytowania danych Głównego Urzędu Statystycznego prosimy o zamieszczenie informacji: „Źródło danych GUS”, a w przypadku publikowania obliczeń dokonanych na danych opublikowanych przez GUS prosimy o zamieszczenie informacji: „Opracowanie własne na podstawie danych GUS”.

Opracowanie merytoryczne:
Departament Badań Demograficznych

Dyrektor Anna Wysocka

Tel: 22 608 32 26

Rozpowszechnianie:

Wydział Współpracy z Mediami

Tel. komórkowy: +48 695 255 032

Tel. stacjonarne: +48 22 608 38 04, +48 22 449 41 45,
+48 22 608 30 09

e-mail: obslugaprasowa@stat.gov.pl

stat.gov.pl

@GUS_STAT

@GlownyUrzadStatystyczny

gus_stat

glownyurządstatystycznygus

glownyurządstatystyczny

Ważniejsze pojęcia dostępne w słowniku

[Polonia](#)

[Organizacja polonijna](#)

[Emigracja](#)